

Zánik závazků

Sylabus pro předmět Občanské právo hmotné III

Úvod

Občanský zákoník upravuje mnoho způsobů zániků závazků. Aby však k zániku došlo, musí nastat určitá právní skutečnost, se kterou zákon zánik závazku spojuje. Může se jednat o právní skutečnost vyplývající ze smlouvy (strany se dohodnou na určitému způsobu zániku za splnění smluvně stanovených podmínek, např. odstoupení od smlouvy na základě smluvního ujednání, § 2001 OZ: „Od smlouvy lze odstoupit, ujednají-li si to strany...“), může však také vyplývat přímo ze zákona (např. možnost odstoupení od smlouvy v případě podstatného porušení smlouvy druhou stranou, § 2002 OZ).

Zánik závazků lze dělit také na zánik s uspokojením věřitele a bez jeho uspokojení:

Zánik závazku s uspokojením věřitele:	Zánik závazku bez uspokojení věřitele:
Splnění (§ 1908-1980 OZ)	Prominutí dluhu (§ 1995-1997 OZ)
Započtení (§ 1982-1992 OZ)	Odstoupení od smlouvy (§ 2001-2005 OZ)
Splynutí osoby věřitele a dlužníka (§ 1993-1994 OZ)	Zánik závazku pro následnou nemožnost plnění (§ 2006-2009 OZ)
Dohoda (§ 1981 OZ)	Smrt dlužníka (§ 2009)
Výpověď (§ 1998-2000 OZ)	Výpověď (§ 1998-2000 OZ)
Zaplacením odstupného (§ 1992 OZ)	Zánik ze zákona (§ 1980 OZ)

Zánik závazků je však možné členit také podle dalších kritérií:

- 1. Zánik závazku jednostranným právním jednáním:**
 - a. Splnění dluhu
 - b. Odstoupení od smlouvy
 - c. Jednostranné započtení
 - d. Výpověď
 - e. Složením do úřední úschovy
- 2. Zánik závazku dvoustranným právním jednáním:**
 - a. Prominutí dluhu
 - b. Započtení dohodou
 - c. Novace
 - d. Narovnání
- 3. Zánik závazku právní událostí:**
 - a. Nemožnost plnění
 - b. Uplynutí doby
 - c. Smrt dlužníka či věřitele

4. Zánik závazku jiným způsobem:

- a. Splynutí
- b. Prodlení u fixní smlouvy
- c. Zrušení soudem (např. při podstatné změně okolností, § 1766 OZ; nebo při *leasing enormis*, § 1793 a násl. OZ)
- d. Neuplatnění práva/prekluze

Zánik závazku splněním dluhu (*solutio, soluce*)

Splnění (*solutio, soluce*) je nejčastějším způsobem zániku závazků. Jedná se o způsob zániku závazku s uspokojením věřitele, jde typicky o jednostranné právní jednání dlužníka, který právě tímto jednáním způsobí zánik závazku. Plnění dlužníka může spočívat v činnosti (*facere*) či povinnosti něco dát (*dare*). Není však vyloučeno, aby závazek spočíval také v opomenutí dlužníka, v takovém případě však splnění jako takové nemusí mít povahu právního jednání.¹

Zákon říká, že dlužník je povinen plnit na svůj náklad a nebezpečí a řádně a včas.

Plnění včas:

Včasné plnění je závislé na okamžiku dospělosti dluhu (u peněžitých dluhů označováno jako splatnost). Dospělost (splatnost) určuje nejzazší možný okamžik, kdy dlužník může plnit a stále není v prodlení. Včasné plnění je tedy takové, které nastalo až po době splatnosti. Pakliže dlužník plní po splatnosti, nejedná se již o plnění včasné, ale od okamžiku splatnosti do okamžiku skutečného splnění se dlužník ocitá v prodlení. Čas plnění je upraven v § 1958-1967 OZ. V případě času plnění je nutné odlišovat čas vzniku povinností vyplývajících ze závazku a čas jejich plnění. Závazkové povinnosti totiž mohou vzniknout již samotnou účinností smlouvy, kdežto čas plnění závisí právě splatnosti. Vznik závazkové povinnosti je však nezbytnou podmínkou splnitelnosti a splatnosti. Pokud je čas plnění přesně ujednáno nebo jinak stanoven, je dlužník povinen plnit i bez vyzvání věřitele. V opačném případě může věřitel požadovat plnění ihned a dlužník je poté povinen splnit bez zbytečného odkladu.

Pakliže čas plnění není určen přesným okamžikem, ale nějakou lhůtou (např. 14 dnů), využijí se pravidla pro počítání času dle § 605-608 OZ; tedy lhůta určená podle dnů začíná dnem, který následuje po skutečnosti rozhodné pro její počátek; lhůty určené podle týdnů, měsíců a let končí dnem, který se pojmenováním nebo číslem shoduje se dnem, na který připadá skutečnost rozhodná pro počátek lhůty apod. V případě konce lhůty dopadající na den pracovního klidu je ale situace odlišná. Pokud smlouva obsahuje konkrétní datum, připadá konec lhůty práva na tento den. „*Jedině tehdy, kdy by lhůta byla přesně určena jen délkou (30 dní; bez zbytečného odkladu apod.), nicméně její počátek by v okamžiku uzavření smlouvy nebyl*

¹ ŠILHÁN, Josef. § 1908 [Splnění dluhu]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 837. ISBN 978-80-7400-535-0.

určitelný, může se § 607 uplatnit. Pak lze – nesjednají-li strany jinak (což nepochybně mohou) – presumovat obecnou preferenci pracovních dnů pro účely času plnění.²

Co se myslí pojmem „ihned“ a také dalšími pojmy („začátek období“, „polovina měsíce“ apod.) obsahuje § 1959. Pokud tedy ve smlouvě není ujednáno čas plnění a věřitel požaduje plnění ihned, je dlužník povinen plnit do pěti dnů, avšak při dodávce potravin nebo surovin dobu do dvou dnů a při dodávce strojírenských výrobků dobu do deseti dnů (viz § 1959 písm. e) OZ).

Lhůta bez zbytečného odkladu je lhůta obecně neurčitá. V konkrétních případech se může její délka lišit. Zcela logicky bude lhůta „bez zbytečného odkladu“ kratší u plnění spočívajícího v dodávce potravin než např. u dodávky látek.

Strany si také mohou sjednat, v čí prospěch bude čas plnění určen. Pokud bude určen ve prospěch obou, nemůže věřitel požadovat plnění předčasně, ale ani dlužník nemůže dluh plnit předčasně. Pokud je však čas plnění ve prospěch dlužníka, může dlužník splnit dluh předčasně, věřitel ale nemůže požadovat předčasné plnění. V opačném případě (pokud je čas ve prospěch věřitele) může naopak věřitel požadovat plnění předčasně, ale dlužník nemůže dluh předčasně splnit. Jestliže si strany nesjednají, v čí prospěch je čas plnění určen, zakotvuje zákon tzv. *domněnku prospěšnosti* – platí, že je určen v prospěch obou stran, konstrukcí se však jedná o nevyvratitelnou právní domněnku.

Speciální ustanovení se váže k plnění vzájemného závazku podnikatelů (§ 1963 OZ). Pakliže je obsahem vzájemného závazku podnikatelů povinnost dodat zboží nebo službu za úplatu, je cena splatná, aniž je zapotřebí výzvy k placení, do třiceti dnů ode dne, kdy byla dlužníku doručena faktura nebo jiná výzva podobné povahy, anebo ode dne obdržení zboží nebo služby, podle toho, který z těchto dnů nastal později. Bylo-li však ujednáno převzetí zboží nebo služby, popřípadě ověření, zda bylo řádně splněno, je cena splatná do třiceti dnů ode dne převzetí, popřípadě ověření. To platí i pro závazek podnikatele a veřejnoprávní korporace, popřípadě právnické osoby touto korporací založené, i když nejsou podnikateli (více v obchodním právu).

Řádné plnění:

Povinnost plnit řádně zahrnuje dlužníkovu povinnost plnit bez vad. Vadou se rozumí jakákoliv odchylka poskytnutého plnění od plnění určeného ve smlouvě. Vada tedy může být různá: v kvalitě, hmotnosti, objemu apod. Příklady vadného plnění uvádí zákonodárce v § 1916 OZ. Pokud není ve smlouvě ujednaná jakost plnění, má dlužník povinnost plnit ve střední jakosti (§ 1915 OZ). Přesná specifikace plnění však nemusí být uvedena přímo ve smlouvě, ale smlouva může obsahovat odkaz na určité normy, které budou plnění specifikovat (např. technická norma ČSN). Vlastnosti předmětu smlouvy mohou být určeny také na základě

² ŠILHÁN, Josef. § 1958 [Čas plnění a výzva věřitele]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 998. ISBN 978-80-7400-535-0.

vzorku či předlohy. V takovém případě musí plnění odpovídat danému vzorku či předloze. Další možností sjednání určitého plnění je pomocí jeho zamýšlené funkce či účelu použití. A to buďto tak, že si ve smlouvě sjednají účel specifický nebo vycházejí z povahy samotné věci, tedy zamýšlí věc použít pro obvyklý způsob. V případě obvyklého způsobu užití věci jsou pak závazné takové vlastnosti plnění, které se na dané věci vyskytují pravidelně, jsou pro takovou věc typické. Dlužník pak neplní řádně, pokud poskytnuté plnění tomuto běžnému způsobu využití neodpovídá.

Následkem vadného plnění jsou **práva z vadného plnění**. Vadné splnění totiž představuje jeden z typů porušení smlouvy. Jedná se však o situaci, kdy takové plnění věřitel přijme. Pokud by totiž dlužníkem nabídnuté plnění bylo natolik neodpovídající (např. nabídl by plnění úplně jiné – tzv. *plnění aliud*) a věřitel by jej nepřijal, nejednalo by se o případ vadného plnění, ale prodlení dlužníka s plněním.

Vadné splnění je charakterizováno následovně: (a) *dluhovaná povinnost je stále splnitelná (nejde o nemožnost plnění); (b) čas plnění již uplynul, nicméně dlužník není v prodlení; (c) jde o situaci, kdy tedy věřitel přijal plnění (kdyby je odmítl, šlo by o prodlení), ale (d) závazek prozatím nemohl bez dalšího splněním zaniknout, neboť nešlo o řádné plnění. Závazek se pouze proměnil ze své původní podoby do podoby transformované, jejímž obsahem jsou výhradně „práva z vadného plnění“.* Jelikož přitom jde o porušení smlouvy, mohou případně vznikat i další deliktní závazky vedlejší (typicky náhrada škody dle § 2913).³

Povinnost přijmout vadné plnění:

Věřitel obecně tuto povinnost nemá (§ 1910 OZ), resp. nemůže být nucen přijmout něco jiného (tzv. *plnění aliud*). Na druhou stranu nemůže odmítnout plnění pouze z toho důvodu, že obsahuje drobné odchylky. Zákon v určitých situacích stanovuje povinnost převzít plnění i s vadami (srov. § 2628 OZ).

Částečné plnění:

Pokud jde o plnění částečné, nejedná se automaticky o plnění vadné, ale za určitých okolností může být za vadné plnění považováno. Pokud tedy dlužník poskytuje plnění pouze částečné, musí je věřitel přijmout, pakliže to neodporuje povaze závazku nebo účelu smlouvy, pokud tento účel musel být dlužníku alespoň zřejmý (§ 1930 odst. 2 OZ). Nicméně odlišná bude situace v případě, že dlužník bude poskytovat plnění částečné a věřitel je bude přijímat v domnění, že se jedná o plnění řádné (např. později si konkrétní plnění důkladně zvaží, přepočítá apod.), bude se jednat o tzv. kvantitativní vadu. Na tomto místě je však potřeba upozornit na § 2103, tedy tzv. *zjevnou vadu*.

³ ŠILHÁN, Josef. § 1914 [Řádné a vadné plnění]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 871. ISBN 978-80-7400-535-0.

Postup vytýkání vad

Ustanovení § 1921 zakotvuje povinnost nabyvatele vytknout vadu bez zbytečného odkladu poté, kdy měl možnost věc prohlédnout a vadu zjistit. Počátek lhůty je tedy vázán na skutečnou možnost věc prohlédnout a vadu zjistit. Tento okamžik nebude vždy stejný jako okamžik nabytí vlastnického práva nebo zaplacení kupní ceny. Nicméně pakliže nabyvatel tuto možnost má, ale nevyužije ji, jde to k jeho tíži. Jinak řečeno, nabyvatel se nemůže hájit tím, že vadu nezjistil, protože neprovedl kontrolu zboží, jestliže již měl možnost tak učinit (např. nechá zboží měsíc ve skladu, až po měsíci zjistí, že zboží je vadné). Konkrétní postup vytýkání vad je také odvislý od druhu vady, viz dále.

Zákon upravuje také podmínky pro způsob vytknutí. Vadu je možné vytknout označením vady nebo oznámením, jak se projevuje. Písemná forma však není vyžadována.

Vytknutí vady zahrnuje dva kroky:

1. **Zjištění vady**
2. **Oznámení vady** – Zákon v § 1922 odst. 1 zakotvuje informační a manipulační povinnost nabyvatele ve vztahu k zciziteli. Informační povinnost zahrnuje povinnost oznámit vadu bez zbytečného odkladu zciziteli. Dispoziční povinnost zahrnuje povinnost buď předat předmět plnění zciziteli nebo jej podle jeho pokynů uschovat nebo s ním jinak vhodně naložit tak, aby vada mohla být přezkoumána. Jedná-li se o předmět podléhající rychlé zkáze, může jej nabyvatel po upozornění zcizitele bez prodlení prodat. V případě, že se bude skutečně jednat o vadné plnění, může nabyvatel požadovat po zciziteli náhradu účelně vynaložených nákladů (např. poštovné, náklady úschovy apod.). Právo na tyto náklady je nutné uplatnit do jednoho měsíce po uplynutí lhůty, ve které je třeba vytknout vadu; soud právo nepřizná, pokud zcizitel namítne, že právo na náhradu nebylo uplatněno včas (§ 1924).

Pokud se jedná o oprávněné vytknutí vady, neběží lhůta pro uplatnění práv z vadného plnění ani záruční doba po dobu, po kterou nabyvatel nemůže vadný předmět užívat (§ 1922 odst. 2 OZ).

Druhy vad

Vady mohou být členěny na základě různých kritérií. Jedním z těchto kritérií je vědomost. Rozlišujeme tedy vady **vědomé a nevědomé**. Vědomé vady jsou ty vady, které mají původ ve skutečnostech, o kterých zcizitel (prodávající) věděl v době předání nebo vědět musel. Jejich právní zakotvení nalezneme v § 1921 odst. 3 větě druhé. Vědomost se týká skutečností, které jsou příčinnou vady, nikoliv existence vady samotné. Pokud tedy zcizitel bude vědět, že na výrobní lince je závada, která takovou vadu může způsobit, nicméně bude přesvědčen, že daný předmět plnění takovou vadu nemá, jedná se o vědomou vadu, protože věděl o skutečnosti, která je příčinnou vady. Jedná se o objektivní kritérium, tzn., že i kdyby o dané skutečnosti nevěděl z hrubé nedbalosti (např. neprovedl kontrolu výrobní linky, přestože tak učinit měl), bude se jednat o vadu vědomou. Případné přehlédnutí zde nehraje roli. Vědomá vada může mít povahu jak vady zjevné, tak i vady skryté. Pro vytknutí vědomé vady neplatí obecné pravidlo, že vadu je potřeba vytknout bez zbytečného odkladu a v případě, že bude

namítnuto opožděně a zcizitel toto opožděné vytknutí namítne, soud právo z vadného plnění nepřizná. Vědomé vady je tedy možné uplatnit i opožděně. Nevědomé vady jsou pak takové vady, o kterých zcizitel vědět nemusel. Pro takové vady platí obecný požadavek na vytknutí ve lhůtě bez zbytečného odkladu, maximálně však v objektivní šestiměsíční reklamační lhůtě (v rámci klasické odpovědnosti za řádné plnění dle § 1914), případně pak v délce určené délkou záruční doby (v rámci tzv. záruční odpovědnosti).

Dále rozlišujeme vady **zjevné a skryté**. Zjevné vady jsou takové, které jsou z povahy věci vidět již při první prohlídce (typicky při předání). Naopak skryté vady jsou takové, které se zpravidla projeví později, nicméně existují již v době převzetí (v okamžiku přechodu nebezpečí škody na věc). Zjevné vady je nutné vytknout již při první prohlídce. Pakliže tuto prohlídku neprovede, jde to k jeho tíži.

Pojem skryté vady nelze ztotožňovat s pojmem **vady kryté zárukou**. Tzv. záruční vady totiž vůbec neexistují v okamžiku předání (přechodu nebezpečí), ale mohou se objevit v podstatě kdykoliv v průběhu záruční doby. Podstatou je, že se zcizitel (prodávající) zavázal, že věc bude mít určité vlastnosti a stav po určitou dobu (tzv. záruční doba). Kdežto skrytá vada v době předání již existovala, nicméně se pouze později projevila.

Zákon obsahuje v ustanovení § 1921 odst. 1 větě druhé lhůtu pro vytknutí vady **šest měsíců od převzetí předmětu plnění**. Jedná se o objektivní maximální lhůtu, ve které je možné vady (včetně skrytých) vytknout. Jde o obecné ustanovení. Pakliže nabyvatel v této lhůtě vady nevytkne a zcizitel namítne opožděnost vytknutí dle odst. 3, soud právo nabyvateli nepřizná. Z tohoto pravidla představuje výjimku tzv. vědomá vady, které je možné vytknout i později a vady kryté zárukou (viz výše). Záruční vady je tedy možné vytknout nejpozději do konce záruční doby (záruční doba zde platí jako reklamační lhůta). Můžeme se však setkat také se situací, kdy zcizitel (prodejce) poskytne záruku na dobu kratší než 6 měsíců, v takovém případě není šestiměsíční lhůta pro standardní (nezáruční) vady dle odstavce 1 dotčena.

Na tomto místě je však vhodné upozornit na § 2161 odst. 2 a § 2165 odst. 1 OZ. Obě ustanovení se týkají prodeje zboží v obchodě (prodávajícím je podnikatel, kupujícím nepodnikatel). § 2161 odst. 2 zakotvuje vyvratitelnou právní domněnku, která říká, že pakliže se vada projeví v průběhu šesti měsíců od převzetí, má se za to, že věc byla vadná již při předání. Zákon zde tedy zakotvuje domněnku, že se jedná o skrytou vadu. § 2165 odst. 1 OZ pak stanoví, že kupující je oprávněn uplatnit právo z vady, která se vyskytne u spotřebního zboží v době dvaceti čtyř měsíců od převzetí. Toto ustanovení upravuje **zákonnou povinnost z vadného plnění** (na rozdíl od jakosti při převzetí či smluvní záruky – záruky za jakost). Ve lhůtě 24 měsíců (jedná se o reklamační lhůtu určenou délkou zákonné záruční doby) je kupující povinen vadu vytknout. Musí tedy nejprve vadu zjistit a poté ji prodávajícímu oznámit. Dále musí prokázat, že je oprávněn uplatnit právo z vady na dané věci (typicky dokladem o zaplacení). Právě toto ustanovení je právním základem „záruční doby“, kterou všichni známe z běžného života, když jdeme reklamovat např. boty. Nejedná se však o smluvní záruku za jakost, ale zákonou povinnost z vadného plnění v případě prodeje zboží v obchodě.

Typ vady	Lhůta pro vyloučení
Skrytá vada	Bez zbytečného odkladu poté, kdy měl možnost předmět plnění prohlédnout a vadu zjistit, nejpozději do 6 měsíců od převzetí předmětu plnění (obecné pravidlo dle § 1921 odst. 1)
Zjevná vada	Již při první prohlídce.
Vada krytá zárukou	Bez zbytečného odkladu poté, kdy měl možnost předmět plnění prohlédnout a vadu zjistit, nejpozději však v reklamační lhůtě určené délkou záruční doby (§ 1921 odst. 2 OZ)
Vědomá vada	Možné vyloučit i opožděně (§ 1921 odst. 3 věta druhá OZ)
Nevědomá vada	Bez zbytečného odkladu poté, kdy měl možnost předmět plnění prohlédnout a vadu zjistit, nejpozději do 6 měsíců od převzetí předmětu plnění (obecné pravidlo dle § 1921 odst. 1)

Podstatné a nepodstatné vady

Tyto pojmy (resp. pojmy podstatné a nepodstatné porušení smlouvy) nejsou obsaženy v obecné části závazkového práva, ale až v obecných ustanovení týkajících se kupní smlouvy.

Vady odstranitelné a neodstranitelné

Zákon pracuje s těmito pojmy v § 1923, přičemž na tyto druhy vad váže různá práva vyplývající z vadného plnění (viz dále).

1. **Neodstranitelné vady, které brání řádnému užívání.** Odstranění vady v takovém případě může být absolutně nemožné, relativní (kdy by odstranění sice reálně možné bylo, ale např. za neúměrných nákladů) či fiktivní (právní předpis nebo sama smlouva totiž mohou stanovit, že vada se v určitých případech bude považovat za neodstranitelnou, přestože by reálně odstranitelná byla). Samotná neodstranitelnost vady ale nestačí. Musí se jednat o vadu neodstranitelnou, která zároveň brání řádnému užívání předmětu plnění. S neodstranitelnou vadou, která brání řádnému užívání zákon spojuje právo:
 - a. **domáhat se přiměřené slevy z kupní ceny**
 - b. **anebo odstoupit od smlouvy.**
2. **Odstranitelné vady.** Jedná se o vady, které nesplňují podmínky neodstranitelných vad, resp. je reálně možné je odstranit, aniž by jejich odstranění bylo neúměrné přínosu, kterého by bylo odstraněním dosaženo. S těmito vadami spojuje zákon právo:
 - a. **domáhat se opravy nebo doplnění toho, co chybí**
 - b. **anebo přiměřené slevy z ceny.**

3. **Neodstranitelné vady, které řádnému užívání nebrání.** Zákon takové vady vůbec neupravuje. Nicméně není možné přistoupit na výklad, že by z takových vad žádná práva neplynula, proto se tyto vady řadí do odstranitelných vad, resp. plynou z nich stejná práva (jejich reálná nemožnost odstranění totiž nezpůsobuje překážku řádnému užívání předmětu plnění).

Volba práva, které se váže na odstranitelnou či neodstranitelnou vadu, je čistě na úvaze nabyvatele. Zcizitel (prodejce) nemůže výběr práva nabyvateli jednostranně určit. V praxi se však setkáváme s přístupem, že pracovník prodejny na reklamačním protokolu automaticky zaškrtnává kolonku „oprava“. Nicméně co se týká volby práva, není souhlas zcizitele (prodejce) relevantní.

§ 1925 OZ zakotvuje **náhradu škody při vadném plnění**. Obecně toto ustanovení stanoví, že právo z vadného plnění nevylučuje právo na náhradu škody. Čeho lze však dosáhnout uplatněním práva z vadného plnění, toho se nelze domáhat z jiného právního důvodu. Toto ustanovení vyjadřuje exkluzivní vztah práv z vadného plnění vůči ostatním mechanismům (smluvním reparačním, kompenzačním i sankčním). Dle tohoto ustanovení se tak nelze domáhat odstranění vady skrze náhradu škody. Jinak řečeno, pokud má předmět plnění např. neodstranitelnou vadu, ale nabyvatel neuplatnil práva z vadného plnění včas, pak nemůže požadovat náhradu škody ve výši kupní ceny jakožto kompenzaci za nemožnost užívání předmětu plnění, protože svá práva z vadného plnění neuplatnil (mohl např. odstoupit od smlouvy, čímž by získal kupní cenu zpět). Nelze se také domáhat odstranění vady prostřednictvím náhrady škody uvedením v předešlý stav. Toto ustanovení se však nedotýká případné smluvní pokuty, kterou by si strany sjednaly.

Dále můžeme vady členit podle jejich povahy na **vady faktické a právní**. Právní vadu má předmět plnění v případě, že k němu uplatňuje právo třetí osoba, ledaže o takovém omezení nabyvatel věděl nebo musel vědět. V takovém případě to nabyvatel oznámí bez zbytečného odkladu zciziteli (§ 1920 odst. 1 OZ). O vadu právní jde typicky v případě, kdy je předmět plnění zatížen právem třetí osoby (např. zástavním právem), aniž by o takovém omezení nabyvatel věděl či musel vědět (např. z katastru nemovitostí). Vada faktická pak spočívá ve faktické odlišnosti poskytnutého předmětu plnění s plněním ujednaným. *„Exkluzivní, vylučovací účinek práv z vadného plnění se týká náhrady škody pouze v rozsahu, který směřuje přímo na samotnou vadu, tj. kompenzace snížení hodnoty předmětu plnění spočívající v jeho zatížení danou vadou. Náhrada škody je vyloučena ohledně odstranění či kompenzace dané vady. Není ale samozřejmě jakkoliv dotčena náhrada škody tím vyvolané, následné, která nabyvateli (či dle § 2913 in fine i třetím osobám) vzniká jako kauzální následek vady.“*⁴

⁴ ŠILHÁN, Josef. § 1925 [Náhrada škody při vadném plnění]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 917. ISBN 978-80-7400-535-0.)

Vyloučení práv z vadného plnění

Tuto problematiku řeší § 1916 odst. 2 OZ. Základním pravidlem je, že zcizitel nemůže sám předem omezit zákonný rozsah svých povinností z vadného plnění. To však neznamená, že rozsah odpovědnosti nelze smluvně omezit. Takové omezení není možné učinit pouze jednostranně. Pokud tak zcizitel jednostranně učiní, jedná se o právní jednání zdánlivé („*K projevu vůle, kterým zcizitel předem omezí zákonný rozsah svých povinností z vadného plnění, se nepřihlíží.*“).⁵ K limitaci ale může dojít předem, pokud se na tom strany dohodnou, případně se nabyvatel předem práv z vadného plnění vzdá (je však vyžadována písemná forma, viz § 1916 odst. 2 věta druhá OZ).

Způsob plnění

Pakliže je možné splnit závazek několika způsoby, obsahuje zákon vyvratitelnou právní domněnku, že volbu způsobu plnění může uskutečnit dlužník (§ 1926 OZ). Jedná se o **tzv. alternativní závazky**. Můžeme rozlišovat alternativu pravou (výslovnou) a nepravou (připuštěnou). Pravá alternativa je smlouvou předpokládána – smlouva tedy obsahuje výčet možností, jak je možné závazek splnit. Nepravá alternativa není smlouvou předpokládána. Zvláštním případem je pak **alternativa facultas**, kdy smlouva obsahuje jako předmět plnění primární, ale dlužník se může zprostit své povinnosti i poskytnutím plnění jiného (věřitel jej ale nemůže požadovat). V případě, že dojde ke zmaření volby vyšší mocí či druhou stranou, může strana, který byla oprávněna volbu provést, od smlouvy odstoupit.

Věřitel je povinen přijmout plnění, které mu se souhlasem dlužníka nabídne třetí osoba. Dluh tedy může splnit i někdo jiný, než je dlužník. To ale není možné v případě, kdy je plnění vázáno přímo na osobu dlužníka (resp. jeho osobní vlastnosti, např. houslistu-umělce nemůže nahradit někdo jiný).

Za způsob splnění dluhu je možné považovat také **poukázku** (assignaci). S tímto institutem se pojí 3 osoby: poukazník (třetí osoba), poukázaný (dlužník) a poukazatel (věřitel). Poukazník je oprávněn vybrat u poukázaného (dlužníka) vlastním jménem plnění, přičemž poukázaný (dlužník) je povinen plnit na účet poukazatele (věřitele). Jde tedy o situaci, ve které dlužník plní třetí osobě, a přitom se zprošťuje dluhu vůči věřiteli. Dlužník však musí poukázku přijmout. Poukázka se vystavuje na řad nebo na doručitele.

Kvittance

Pakliže věřitel přijímá plnění, vydá dlužníkovi na jeho žádost potvrzení o splnění dluhu (kvitanci). Obsahové náležitosti kvittance jsou uvedeny v § 1949 odst. 1. Pokud by věřitel odmítl kvitanci vydat, pak může dlužník odepřít plnění. Pokud by měl věřitel dlužníkovo prohlášení o uznání dluhu (či jiný dlužní úpis), musí je věřitel dlužníkovi vrátit, příp. na dlužním úpise vyznačit, že bylo plněno částečně.

⁵ V praxi se jedná o různá prohlášení „za případné vady neručíme“. Takto jednostranně ale není možné rozsah odpovědnosti omezit.

Místo plnění

Součástí řádného plnění je také povinnost splnit dluh ve stanoveném místě. Zákon zakotvuje dvě zásady. **Zásada odnosnosti** se uplatní u nepeněžitých dluhů – ty plní dlužník v místě svého bydliště nebo sídla. U peněžitých dluhů se pak uplatní **zásada donosnosti** – dlužník plní peněžitý dluh v místě bydliště nebo sídla věřitele. Speciální ustanovení se pak váže na plnění peněžitého dluhu prostřednictvím poskytovatele platebních služeb. Pakliže je dluh plněn právě prostřednictvím tohoto poskytovatele, je dluh splněn připsáním peněžní částky na účet poskytovatele platebních služeb věřitele (připsáním na účet věřitele).

Prodlení dlužníka

Pakliže dlužník neplní svůj dluh řádně a včas, ocitá se za prodlení. Za toto prodlení ale není odpovědný, pokud nemůže plnit v důsledku prodlení věřitele (např. věřitel odmítá plnění přijmout). Věřitel při prodlení dlužníka může požadovat úroky z prodlení. Zákonná výše úroků z prodlení je určena v nařízení vlády č. 351/2013 Sb. (§ 2: „*Výše úroku z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro první den kalendářního pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o 8 procentních bodů.*“). Takto určená výše úroků z prodlení je ale pouze podpůrnou úpravou. Strany si mohou sjednat jinou výši úroků z prodlení. Pokud tak ale neučiní, považuje se ujednanou výši úroků právě výše stanovena vládou v tomto nařízení. Pokud by si strany sjednaly takovou výši úroků z prodlení, která by se odchylovala od zákona tak, že se zřetelem ke všem okolnostem a podmínkám případu zhoršuje postavení věřitele, aniž by byl pro takovou odchylku spravedlivý důvod, může se věřitel domáhat neúčinnosti ujednání o úroku z prodlení. Dle § 1971 má věřitel právo na náhradu škody vzniklé nesplněním peněžitého dluhu jen tehdy, není-li kryta úroky z prodlení. Je však nutné zmínit, že se jedná o ustanovení dispozitivní, strany si je tedy mohou smluvně vyloučit. Po dobu svého prodlení nese dlužník také nebezpečí škody na věci, ať už by vznikla z jakékoliv příčiny. Jedinou výjimkou je situace, když by dlužník prokázal, že by škoda vznikla i při řádném plnění jeho povinnosti nebo že škodu způsobil věřitel nebo vlastník věci.

Prodlení věřitele

Věřitel se ocitá v prodlení, pokud nepřijme řádně nabídnuté plnění nebo pokud neposkytne dlužníkovi k plnění potřebnou součinnost (§ 1975 OZ). Pokud je předmětem plnění věc, nese věřitel po dobu svého prodlení nebezpečí škody na věci, ať již škoda vznikne z jakékoli příčiny (to neplatí pouze v případě, že škodu způsobil dlužník).

Pokud představuje prodlení porušení smluvní povinnosti podstatným způsobem, vzniká druhé straně právo odstoupit od smlouvy. Toto odstoupení však musí být druhé straně oznámeno bez zbytečného odkladu poté, co se o prodlení dozvěděla. V případě, že prodlení představuje porušení smluvní povinnosti nepodstatným způsobem, vzniká druhé straně také právo odstoupit od smlouvy, ale až po marném uplynutí dodatečně přiměřené lhůty k plnění, která byla straně v prodlení poskytnuta (výslovně nebo mlčky). Pokud věřitel oznámí dlužníkovi, že mu určuje dodatečnou lhůtu k plnění a že mu ji již neprodlouží, pak platí, že marným uplynutím lhůty od smlouvy odstoupil (§ 1978 odst. 2 OZ).

Zánik závazku ze zákona (*ex lege*, fixní závazky)

Zvláštním případem zániku závazků je zánik *ex lege*, ke kterému dochází u tzv. fixních závazků. Fixní závazky jsou takové, kde je plnění vázáno na konkrétní sjednaný termín, přičemž po uplynutí tohoto termínu ztrácí plnění pro věřitele smysl (např. dodání svatebního dortu – po uplynutí svatebního dne již novomanželský pár nemá zájem na tom, aby jim byl dort doručen, chtějí jej přesně na svůj svatební den). Aby se jednalo o fixní závazek, musí doba plnění být ve smlouvě přesně sjednána a ze smlouvy či z povahy závazku musí vyplývat právě onen fixní charakter. Samotné přesné stanovení doby plnění nezakládá fixní závazek. O fixním závazku můžeme hovořit např. v situaci, kdy jsou na nesplnění přesně ujednané doby plnění navázány sankce, věřitel na termín opakovaně upozorňuje apod. Při zániku fixních závazků *ex lege* nastávají stejné účinky, jako by věřitel od smlouvy odstoupil.

Zánik závazku dohodou (tzv. dissoluční smlouva)

Strany si mohou dohodou ujednat, že jejich závazek zanikne, aniž by vznikl závazek nový. Účinky takovéto dohody nastávají *ex nunc* – závazek se tedy neruší zpětně od počátku (*ex tunc*), jako např. u odstoupení od smlouvy. Jedná se o tzv. dissoluční dohodu. Zákon pro tuto smlouvu nepředepisuje žádnou formu, je tedy možné uzavřít ji také ústně (vzhledem k důkazní situaci je však doporučována forma písemná).

Započtení (*kompensace*)

Započtení je možné učinit jednostranně či dohodou stran. Vždy je však podmínkou to, aby mezi stranami byl vzájemný dluh ohledně plnění stejného druhu – započíst je totiž možné pouze způsobilou pohledávkou. Pohledávkou způsobilou k započtení je taková pohledávka, jejímž předmětem je plnění stejného druhu (pohledávky musí být stejnorodé – substituovatelné), přičemž u obou pohledávek musí jít o reciproční totožnost subjektů (pohledávky musí být vzájemné). Nemusí se jednat o stejnou výši pohledávky, ani nemusí mít stejný právní důvod vzniku, musí se však jednat o pohledávky soukromoprávní.⁶

Započtením se obě pohledávky ruší v rozsahu, v jakém se vzájemně kryjí (§ 1982 odst. 2 OZ). Pokus se nekryjí zcela, započte se pohledávka obdobně jako při splnění. Obecně je ale možné k započtení přistoupit, jakmile straně vznikne právo požadovat uspokojení vlastní pohledávky a plnit svůj vlastní dluh. Započtení však není možné učinit pod podmínkou či s doložením času. Zákon také stanovuje podmínku, že k započtení jsou způsobilé pohledávky, **které je možné uplatnit před soudem** (§ 1987 OZ). Mezi takové nepatří např. pohledávky ze sázek (§ 2874 OZ), z her (§ 2881 OZ) a losu (§2882 OZ), ze zápůjček a úvěrů k nim vědomě poskytnutým (§2877 OZ) nebo např. ze závazků neplatných jen pro nedostatek formy (§ 2997 OZ). Dále nejsou způsobilé k započtení pohledávky promlčené či pohledávky dosud nesplatné.

⁶ Dle I. ÚS 229/98 není možné započítávat pohledávky soukromoprávní a pohledávky veřejnoprávní (např. uložené pokuty), a to ani smlouvou.

Promlčení však započtení nebrání, pokud nastalo po době, kdy se pohledávky staly způsobilé k započtení. Je však nutné rozlišovat pohledávku, proti které je započítáváno (**pasivní kompenzabilita**) a pohledávku aktivně započítávanou (**aktivní kompenzabilita**). V případě pasivní kompenzability není promlčení význam. Předpokladem započtení proti určité pohledávce je totiž pouhá splnitelnost daného dluhu (je tedy možné započtením vyrovnávat i pohledávky naturální, které by proti danému subjektu již nemohly být soudně vymoženy⁷). V případě aktivní kompenzability je nutné zkoumat, zda se pohledávka stala promlčenou až po nabytí způsobilosti k započtení či nikoliv. Pokud by šlo o první případ (pohledávka se stala promlčenou po nabytí způsobilosti k započtení), pak je možné započtení provést. V opačném případě není možné započtení provést, a to ani případným postoupením jinému subjektu (viz komentář k § 1989 OZ uvedený v pozn. pod čarou č. 7).

Zákon pak výslovně zakazuje v § 1988 započtení proti pohledávce výživného pro nezletilého, který není plně svéprávný a započtení proti pohledávce na náhradu újmy způsobené na zdraví, ledaže se jedná o vzájemnou pohledávku na náhradu téhož druhu, a proti pohledávce mzdy, platu, odměny ze smlouvy o výkonu závislé práce zakládající mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem obdobný závazek a náhradě mzdy nebo platu ve výši přesahující jejich polovinu.

Ve vztahu k započtení nehraje roli místo splnění – resp. dle § 1990 OZ je možné započíst i takové pohledávky, která mají být splněny v odlišných místech. V takovém případě ale vzniká straně, vůči které bylo započteno, právo na náhradu škody vzniklé jí tím, že plnění na určeném místě nezíská, nebo že na určeném místě nemůže plnit. Překážku započtení není ani odlišný čas plnění pohledávek.

Jednostranné započtení

K jednostrannému započtení dochází jednostranným adresovaným právním jednáním, jehož obsahem je prohlášení jedné strany, že svoji pohledávku započítává vůči pohledávce strany druhé (účinky nastávají doručením druhé straně). Jelikož se jedná o právní jednání jednostranné, není souhlas druhé strany vyžadován. Na jednostranné započtení se vztahují všechna omezení uvedená výše.

Započtení dohodou

Započtení dohodou je výslovně zmíněno v § 1991 OZ. V případě dohody je zákon daleko mírnější. Stanovuje v podstatě jediný zákaz – a to zákaz započtení proti pohledávce výživného pro nezletilého, který není plně svéprávný (jednalo by se o právní jednání zdánlivé/nicotné). V případě započtení dohodou je tedy možné kromě této výslovně zmíněné pohledávky započítávat i pohledávky nesplatné, promlčené, pohledávky různého druhu apod., vše záleží na dohodě stran. I zde se projevuje zásada bezformálnosti – je tedy možné

⁷ ŠILHÁN, Josef. § 1989 [Započtení promlčené a odsunuté pohledávky]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1150. ISBN 978-80-7400-535-0.

sjednat takovou dohodu i ústně. Písemná forma bude vyžadována tam, kde je obligatorně vyžadována písemná forma již pro vznik smlouvy (srov. § 564 OZ).

Odstupné

Odstupné představuje smluvní nástroj ukončující závazek. Vždy tedy musí být výslovně sjednáno ve smlouvě. Jde o možnost zrušit stávající závazek zaplacením odstupného (závazek se pak ruší obdobně jako odstoupením od smlouvy). Je však nutné odlišovat situace, kdy strana odstupuje od smlouvy a kdy ukončuje závazek zaplacením odstupného. V případě odstoupení od smlouvy jde většinou o jakýsi sankční mechanismus (např. druhá strana porušila smluvní povinnost podstatným způsobem, čímž vzniklo právo odstoupit od smlouvy).

Aby bylo možné zrušit závazek zaplacením odstupného, musí být splněny následující předpoklady:

- Odstupné musí být ve smlouvě výslovně sjednáno (může být nazváno jinak – např. právo „vyplatit se ze smlouvy“, „odstoupit od smlouvy zaplacením rozvazující platby“ apod., vždy je však nutné pohlížet na daný institut materiálně, nikoliv podle názvu).
- Musí být ujednána konkrétní výše nebo alespoň způsob určení výše odstupného.
- Zaplacení odstupného – ke zrušení daného závazku dochází zaplacením konkrétní částky (viz předchozí bod).

Po splnění těchto požadavků bude tedy závazek zrušen od počátku (jako při odstoupení od smlouvy, viz § 2004 odst. 1 OZ). Zákon však zakazuje zrušit závazek zaplacením odstupného straně, která již, byť i jen zčásti, plnění od druhé strany přijala nebo druhé straně sama plnila. Nutno však podotknout, že se jedná opět o ustanovení dispozitivní. Pokud by si strany smluvně ujednaly, že bude možné tento institut využít také v případě, kdy jedna ze stran např. částečně plnila, pak by zánik závazku zaplacením odstupného byl možný i v tomto případě.

Splynutí (*konsolidace*)

Jedná se o zánik závazku z důvodu odpadnutí subjektu. V případě splynutí se věřitel stává v jedné osobě také dlužníkem, resp. právo splyne s povinností v jedné osobě. Jelikož závazkové vztahy jsou vztahy mezi různými subjekty, není možné, aby jedna osoba byla vůči jedné pohledávce zároveň dlužníkem i věřitelem (aby byla zároveň oprávněným i povinným).⁸ Nejčastěji ke splynutí dochází při dědění nebo při fúzích právnických osob. Účinky zániku závazku splynutím nastávají *ex nunc*.

Zákon výslovně reaguje také na situace, kdy splyne právo věřitele s povinností toho, kdo právo zajišťuje. V takovém případě hlavní dluh nezaniká (§ 1993 odst. 2 OZ). Pokud však zanikne hlavní dluh, zaniká také zajištění tohoto dluhu, neboť se jedná o závazek akcesorický.

⁸ Je však nutné odlišovat tzv. synallagmatické závazky.

Zákon řeší také případy solidárních závazků (dlužníci zavázáni společně a nerozdílně či věřitelé oprávnění společně a nerozdílně). Pokud splyne právo věřitele a povinnost jednoho z dlužníků zavázaných společně a nerozdílně, zaniká dluh do výše odpovídající podílu tohoto spoludlužníka. Věřitel tedy může dále požadovat splnění dluhu na těchto ostatních spoludlužnících, ale pouze omezeně (bez podílu, který zanikl splnutím). Obdobně to platí v případě věřitelů oprávněných společně a nerozdílně: splnutím povinnosti dlužníka a práva jednoho z věřitelů oprávněných společně a nerozdílně zaniká pohledávka do výše odpovídající podílu tohoto spoluvěřitele.

Prominutí dluhu

Promine-li věřitel dlužníku dluh, má se za to, že dlužník s prominutím dluhu souhlasí, pokud neprojevil bez zbytečného odkladu nesouhlas výslovně nebo plněním dluhu. Jedná se tedy o dvoustranné právní jednání, ke kterému je **vyžadován (nebo alespoň presumován) souhlas dlužníka**. Zákon obsahuje vyvratitelnou právní domněnku souhlasu dlužníka, pokud neprojeví nesouhlas, a to buď výslovně nebo i plněním dluhu. K projevení dlužníkovy nesouhlasu s prominutím dluhu by mělo dojít bez zbytečného odkladu po věřitelově jednání. Ze strany dlužníka musí jít o jednání zřetelné a srozumitelné (ať už v písemné či ústní podobě či samotným plněním).

§ 1995 obsahuje v odst. 2 konkludentní způsoby prominutí dluhu. Jedná se o případy, kdy věřitel vydá dlužníkovi kvitanci nebo mu vrátí dlužní úpis, aniž by dlužník dluh splnil. V takovém případě opět nastupuje vyvratitelná právní domněnka („má se za to...“), že věřitel dluh promnul.

V případě, že věřitel promine dluh jednomu z dlužníků zavázaných společně a nerozdílně, má prominutí dluhu účinky vůči ostatním spoludlužníkům v rozsahu podílu toho spoludlužníka, který byl ze závazku propuštěn. Promine-li dlužníku dluh jeden z věřitelů oprávněných společně a nerozdílně, zbavuje to dlužníka dluhu v rozsahu podílu tohoto spoluvěřitele. Pakliže věřitel promine dluh ručiteli (promine jeho povinnost ručit), nemá prominutí účinky vůči hlavnímu dluhu (§ 1997 OZ).

Výpověď

Jedná se o **jednostranný způsob ukončení závazku**, při kterém zaniká závazek *ex nunc*. K tomuto jednostrannému právnímu jednání není vyžadován souhlas druhé strany. Možnost vypovědět závazek lze v případě, **ujednájí-li si to strany nebo stanoví-li tak zákon**. Vždy se však jedná o bezúplatné právní jednání. Možnost vypovědět závazek je právo, které může jedna ze stran využít, aniž by musela cokoliv platit. Účinnost výpovědi nastává v okamžiku, kdy se adresát má možnost seznámit s právním jednáním.

K platnosti a účinnosti výpovědi není nutné uvádět, z jakého důvodu je závazek vypovídán (pokud takovou podmínku nestanoví smlouva). Nicméně mnohdy je možnost výpovědi vázána na taxativně uvedené důvody (to ovšem neznamená, že by důvod musel být automaticky ve výpovědi uveden, je to nicméně vhodné).

Pokud je závazek vypověděn, zaniká uplynutím výpovědní doby. Zaniká závazek v celém svém rozsahu (zanikají tedy veškerá práva a povinnosti, která tvoří jeho obsah; strany si však mohou ujednat, že bude zanikat pouze určitá část závazku). Účinky výpovědi nastávají v případě, že jsou splněny dvě podmínky: **1. výpověď je učiněna řádně** a **2. uplynula výpovědní doba** (běží od doručení výpovědi). Pakliže je možné závazek vypovědět bez výpovědní doby, zaniká závazek účinností výpovědi.

Pokud jde o možnost vypovězení závazku na dobu neurčitou, obsahuje § 1999 speciální právní úpravu. Pakliže zavazuje smlouva ujednaná **na dobu neurčitou alespoň jednu stranu k nepřetržité nebo opakované činnosti**, anebo zavazuje-li alespoň jednu stranu takovou činnost strpět, lze závazek zrušit ke konci kalendářního čtvrtletí výpovědí podanou alespoň tři měsíce předem. Toto ustanovení se však nepoužije v případě, kdy se strana zavázala zdržet se určité činnosti a je-li z povahy závazku zřejmé, že povinnost není časově omezena (zákon mluví pouze o zdržení se jednání – *omittere*, pokud jde o povinnost určitou činnost strpět – *pati*, je možné zákonnou výpověď podle § 1999 odst. 2 využít).

§ 2000 OZ obsahuje úpravu **tzv. šňěrovacích smluv**. Jedná se o smlouvy dlouhodobé (nikoliv na dobu neurčitou), kdy je doba závazku sjednána na dobu delší než 10 let či na dobu života člověka. V takovém případě je tedy možné domáhat se po uplynutí 10 let zrušení závazku. Závazek tedy zanikne rozhodnutím soudu (nikoliv jednostranným právním jednáním či dohodou stran). Ke zrušení závazku však nestačí pouze skutečnost, že smlouva byla uzavřena např. na 20 let. Nutné je prokázat také to, že dlouhodobost není vázána na **vážný důvod**, resp. že je smlouva uzavřena na tak dlouhou dobu bez vážného důvodu. Při výkladu pojmu „vážný důvod“ musí být vzaty v úvahu všechny okolnosti případu (ekonomické, účel smlouvy, povaha předmětu plnění, rozsah nákladů apod.) Soud zruší závazek také tehdy, pokud dojde ke **změně okolností** do té míry, že na druhé straně nelze rozumně požadovat, aby byla smlouvou dále vázána. Změna okolností může spočívat ve změně vnějších i osobních podmínek (tedy jak v případě změny politické, tržní situace, tak i ve změně osobních poměrů strany). V případě šňěrovacích smluv není možné, aby se strana (fyzická osoba) dopředu vzdala práva domáhat se zrušení závazku. Pokud by tak učinila, jednalo by se o právní jednání zdánlivé (nicotné), tedy jako by jej neučinila. Naopak právnická osoba se tohoto práva vzdát může (viz § 2000 odst. 2 druhá věta OZ).

Odstoupení od smlouvy

Od smlouvy lze odstoupit, ujedná-li si to strany nebo stanoví-li tak zákon. Jedná se o **jednostranné právní jednání, které nevyžaduje souhlas druhé strany**. Na rozdíl od výpovědi (kde závazek vlastně „pouze“ nepokračuje), způsobuje odstoupení od smlouvy **zrušení závazku od počátku** (*ex tunc*). Odpadá tedy právní důvod plnění. Pokud by některá ze stran plnila po odstoupení od smlouvy, jednalo by se o bezdůvodné obohacení. Stejně jako u výpovědi má odstoupení od smlouvy bezúplatnou povahu – jde o právo stran, na které nemůže být vázána povinnost poskytnout nějaké peněžité plnění (srov. odstupné – „vyplacení se“). Pokud plnil dlužník zčásti, může věřitel od smlouvy odstoupit jen ohledně

nesplněného zbytku plnění (to neplatí v případě, že částečné plnění nemá pro věřitele význam, tehdy může odstoupit ohledně celého plnění). Pokud se jedná o takovou smlouvu, dle které je dlužník zavázán k nepřetržité či opakované činnosti nebo k postupnému dílčímu plnění, může věřitel od smlouvy odstoupit pouze s účinky do budoucna (opět neplatí v případě, kdy přijatá dílčí plnění sama o sobě nemají pro věřitele význam).

Rozsah odstoupení od smlouvy

Odstoupením od smlouvy zaniká závazek od počátku (*ex tunc*). Odstoupením zaniká celý závazek (všechna práva a povinnosti). Existují však dvě výjimky z této zásady: **odstoupením nezanikají výslovně uvedené části závazku** (práva na zaplacení smluvní pokuty nebo úroku z prodlení, pokud již dospěl, práva na náhradu škody vzniklé z porušení smluvní povinnosti ani ujednání, které má vzhledem ke své povaze zavazovat strany i po odstoupení od smlouvy, zejména ujednání o způsobu řešení sporů; byl-li dluh zajištěn, nedotýká se odstoupení od smlouvy ani zajištění) a **odstoupením nesmějí být dotčena práva třetích osob nabytá v dobré víře**.

Zákonné důvody k odstoupení od smlouvy

Zákon umožňuje stranám odstoupit od smlouvy, pakliže druhá strana **poruší smlouvu podstatným způsobem**. Jde tedy o jakési sankční odstoupení, které musí následovat bez zbytečného odkladu. Zákon v tomto případě definuje, co se rozumí podstatným porušením smlouvy. Dle § 2002 odst. 1 věty druhé je to *takové porušení povinnosti, o němž strana porušující smlouvu již při uzavření smlouvy věděla nebo musela vědět, že by druhá strana smlouvu neuzavřela, pokud by toto porušení předvíдалa; v ostatních případech se má za to, že porušení podstatné není*. Odstoupení je možné také v případě, kdy se o podstatné porušení nejedná, nicméně strana nesplnila v dodatečně poskytnuté přiměřené lhůtě ke splnění (§ 1912 odst. 2 OZ).

Od smlouvy lze odstoupit také ještě **před porušením druhé strany**, musí se však jednat o odstoupení bez zbytečného odkladu poté, co z chování druhé strany nepochybně vyplýne, že poruší smlouvu podstatným způsobem, a nedá-li **na výzvu** oprávněné strany přiměřenou jistotu.

Přehled zákonných důvodů pro odstoupení od smlouvy (doslovně převzato z Komentáře k občanskému zákoníku – viz ŠILHÁN, Josef. § 2001 [Podmínky odstoupení]. In: HULMÁK, Milan, PETROV, Jan, LAVICKÝ, Petr, DVOŘÁK, Bohumil, ŠILHÁN, Josef, DÁVID, Radovan, RICHTER, Tomáš, LASÁK, Jan. Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 1186. ISBN 978-80-7400-535-0.):

1. **Následné sankční odstoupení jako reakce na porušení smlouvy:**

- a. *podstatné či nepodstatné porušení smlouvy prodlením (§ 1977 a 1978 OZ);*
- b. *podstatné porušení smlouvy jiným způsobem (§ 2002 OZ);*
- c. *v rámci uplatnění nároků z vadného plnění (v obecném režimu dle § 1923 či zvláštním režimu jednotlivých smluvních typů, např. u kupní smlouvy a smlouvy o dílo dle § 2106 až 2107, při prodeji zboží v obchodě dle § 2169 OZ atd.);*
- d. *marné uplynutí dodatečné lhůty k splnění v režimu § 1912 odst. 2 OZ;*

- e. způsobená dílčí nemožnost plnění (§ 1927 odst. 2 OZ);
- f. specifické zvláštní případy (např. § 2059, 2065, 2072, 2394, 2400, 2808 OZ a řada dalších důvodů odstoupení upravených u jednotlivých smluvních typů).

2. Preventivní předběžné odstoupení při hrozícím porušení smlouvy:

- a. z chování druhé strany nepochybně vyplývá, že poruší smlouvu podstatným způsobem a nedá přiměřenou jistotu (§ 2002 odst. 2 OZ);
- b. marné uplynutí lhůty pro zajištění plnění při odepření vzájemného plnění v režimu § 1912 odst. 2 OZ;
- c. vedl-li by postup zhotovitele nepochybně k podstatnému porušení smlouvy (v režimu smlouvy o dílo dle § 2593 OZ); lze sem zřejmě zařadit i režim § 2595 OZ (trvá-li objednatel na provedení díla podle zřejmě nevhodného příkazu nebo s použitím zřejmě nevhodné věci i po zhotovitelově upozornění, může zhotovitel od smlouvy odstoupit).

3. Odstoupení od smlouvy jako reakce na nepředvídanou změnu okolností:

- a. § 2059: Zavázal-li se dárce odevzdat dar po uzavření smlouvy, může od smlouvy odstoupit a odevzdání daru odepřít, změní-li se po uzavření smlouvy okolnosti do té míry, že by plnění podle smlouvy vážně ohrozilo dárce výživu nebo plnění dárce vyživovací povinnosti. Odevzdal-li již dárce část daru, může od smlouvy odstoupit jen ohledně toho, co dosud nesplnil.
- b. § 2185 odst. 1: Dojde-li k nahodilé zkáze věci před přechodem nebezpečí škody na věci, hledí se na smlouvu, jako by nebyla uzavřena. Dojde-li před odevzdáním věci k jejímu nahodilému zhoršení do té míry, že hodnota věci klesne pod polovinu, má druhá strana právo od smlouvy odstoupit.
- c. § 2622 odst. 3: Objednatel může bez zbytečného odkladu odstoupit od smlouvy, požaduje-li zhotovitel zvýšení o více než 10 % ceny podle rozpočtu.
- d. § 2627: Skryté překážky při provádění díla.

4. Prosté právo spotřebitele odstoupit od smlouvy:

- a. § 1829, 1846, 1861, 1867: Spotřebitel má právo odstoupit od smlouvy bez udání důvodu (nejčastěji ve lhůtě čtrnácti dnů, případně v sankčních případech ve lhůtě delší).

5. Jiné zvláštní případy (v úpravě smluvních typů či ve speciálních zákonech)

Mimo těchto zákonných důvodů si strany mohou další důvody pro odstoupení od smlouvy sjednat smluvně.

Pro odstoupení od smlouvy není vyžadována písemná forma. Ať už jde o odstoupení písemné či ústní, musí z jeho obsahu vyplývat úmysl strany od smlouvy odstoupit. Jakmile strana oprávněná od smlouvy oznámí druhé straně, že od smlouvy odstupuje, nebo že na smlouvě setrvává, nemůže volbu již sama změnit (lze to však dohodou stran). Pokud však strana mohla odstoupit od smlouvy pro podstatné porušení a nevyužila své právo, nebrání jí to odstoupit od smlouvy později s odkazem na obdobné jednání druhé strany.

Následná nemožnost plnění

Tento způsob zániku závazku je navázán na „nesplnitelnost“ dluhu (nikoliv proto, že plnění se stane nemožným). Zákon tedy stanoví, že **stane-li se dluh po vzniku závazku nesplnitelným, zaniká závazek pro nemožnost plnění**. Plnění není nemožné, lze-li dluh splnit za ztížených podmínek, s většími náklady, s pomocí jiné osoby nebo až po určené době. Jako nemožnost plnění (kdy je dluh nesplnitelný) můžeme kvalifikovat situaci, kdy je plnění absolutně nemožné, ale také takové situace, kdy je plnění sice teoreticky možné, ale není skutečně reálné. Vždy je nutné posuzovat **nesplnitelnost v souvislosti k danému dluhu** – od okamžiku dospělosti (splatnosti). Jedná se zásadně o objektivní nesplnitelnost. Pokud dlužník nemůže splnit své povinnosti ze subjektivních důvodů, nezbavuje ho to povinnosti splnit dluh (pokud by např. mohl obstarat plnění od jiného dodavatele, není dluh nesplnitelný). Jiná je situace v případě závazků osobní povahy (pokud je plnění vázáno na konkrétní osobu dlužníka – např. umělce, modelky, fotografa apod.). Nemožnost plnění prokazuje dlužník.

Závazek zaniká při nemožnosti plnění v celém rozsahu, plyne-li z povahy závazku nebo z účelu smlouvy, který byl stranám při uzavření smlouvy znám, že plnění zbytku nemá pro věřitele význam. Není-li tomu tak, zaniká závazek jen co do této části (§ 2007 OZ). Dlužník má povinnost oznámit věřiteli, že se splnění dluhu stalo nemožným, a to bez zbytečného odkladu poté, co se o tom dozvěděl nebo dozvědět musel. Pokud by tak dlužník neučinil, má povinnost nahradit věřiteli škodu vzniklou tím, že věřitel nebyl o nemožnosti plnění včas vyrozuměn (§ 2008 OZ). Jde však o úpravu povinnosti nahradit škodu vzniklou pouze v důsledku nesplnění povinnosti ohlásit nemožnost plnění věřiteli. Obecnou povinnost k náhradě škody (kompenzační povinnosti vyplývající z nemožnosti plnění) obsahuje obecná úprava náhrady škody.

Smrt dlužníka nebo věřitele

Smrt dlužníka nebo věřitele obecně zánik závazku nezpůsobuje. Závazek zaniká pouze v případě, že obsahem závazku bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem; případně pokud bylo plnění omezeno pouze na osobu věřitele. Jinak práva a povinnosti přecházejí na právní nástupce. Pokud závazek zaniká smrtí, zaniká s účinky *ex nunc*. Stejně účinky jako smrt fyzické osoby má prohlášení za mrtvého. V případě zániku právnické osoby je situace odlišná – závazky se vypořádávají v likvidaci.